

آموزش و درسنامه شطرنج

دوره‌های مقدماتی

نویسنده: محمد صباحی

ویراستار: مینا عیوضی

آموزش و درسامه شطرنج

دوره‌های مقدماتی

نویسنده :

محمد صباحی

www.achmazstore.ir

انتشارات شباهنگ

■ سرشناسه: صباحی، محمد، ۱۳۵۸ - عنوان و نام پدیدآورنده: آموزش و درسنامه شطرنج: دوره‌های
مقدماتی / نویسنده محمد صباحی. ■ مشخصات نشر: تهران: شباهنگ، ۱۳۹۵.
■ مشخصات ظاهری: ۱۳۹ ص: مصور، جدول، نمودار.

ISBN 978-600-130-158-2

■ وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
■ موضوع: شطرنج - راهنمای آموزشی ■ موضوع: Chess--Study and Teaching
■ رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۲۱۸۶ ص / ۱۴۴۵ GV ■ رده‌بندی دیویی: ۷۹۴ / ۱۰۷
■ شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۴۴۶۳۳

متن‌نویس:

رحم‌البت سبحانی

www.achmazstore.ir

آموزش و درسنامه شطرنج دوره‌های مقدماتی

نویسنده محمد صباحی ویراستار مینا عیوضی
لیتوگرافی باختر چاپخانه جمالی صحافی بستان‌منش
چاپ یکم ۱۳۹۷ شمارگان ۱۰۰۰ جلد
شابک ۲ - ۱۵۸ - ۱۳۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸

حقوق چاپ و نشر محفوظ است

انتشارات شباهنگ

دفتر مرکزی خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری، پلاک ۴۹، تلفن ۶-۶۶۹۶۴۲۳۵ فاکس ۶۶۴۶۰۳۶۵
فروشگاه ۱ خیابان انقلاب، روبه‌روی دانشگاه تهران، پلاک ۱۱۹۲، تلفن ۶۶۴۹۱۰۹۸
فروشگاه ۲ خیابان انقلاب، خیابان فروردین، ساختمان ناشران، پلاک ۲۷۳، تلفن ۱۰-۶۶۹۵۳۶۰۹، ۶۶۴۱۳۱۷۵

فهرست

<p>۴۸ الگوی مات با رخ و فیل</p> <p>۵۰ الگوی مات با رخ و اسب</p> <p>۵۱ الگوی مات با وزیر</p> <p>۵۲ الگوی مات با سوارهای سبک</p> <p>۵۳ تاکتیک کیش دوگانه</p> <p>۵۵ تاکتیک آچمزی</p> <p>۵۸ تاکتیک ضعف عرض آخر</p> <p>۶۱ تاکتیک حمله پیکانی (به سیخ کشیدن)</p> <p>۶۳ تاکتیک حذف مهره مدافع</p> <p>۶۶ تاکتیک منحرف کردن مهره مدافع</p> <p>۶۸ تاکتیک جلب کردن</p> <p>۷۰ تاکتیک مات مختنق</p> <p>۷۲ تکنیک به ثمر رساندن برتری در وضعیت‌های آسان</p> <p>۷۴ مقایسه مقدماتی فیل و اسب در آخر بازی</p> <p>۷۸ مبحث دام در شروع بازی</p> <p>۸۵ قهرمانان رسمی شطرنج جهان</p> <p>۹۰ فهرست قهرمانان رسمی شطرنج جهان</p> <p>۹۱ فهرست قهرمانان رسمی شطرنج زنان جهان</p> <p>۱۲ فهرست قهرمانان شطرنج مردان ایران</p> <p>۳ اسکار شطرنج</p> <p>آموزش مختصر نکات داوری و مقررات بازی برای بازیکنان</p> <p>بخش تمرینات</p> <p>جواب تمرینات</p>	<p>۴ پیشگفتار</p> <p>۵ آموزش ثبت حرکات</p> <p>۱۱ آشنایی مختصر با پیاده‌ی رونده</p> <p>۱۲ ایجاد پیاده‌ی رونده</p> <p>۱۴ قانون مربع</p> <p>۱۵ استثنای دو خانه یکی در قانون مربع</p> <p>۱۵ کاربرد قانون مربع</p> <p>۱۷ روش مات کردن با سوار سنگین</p> <p>۱۷ روش مات با رخ و شاه در مقابل شاه تنها</p> <p>۲۱ روش مات با سوارهای سبک</p> <p>۲۱ روش مات با دو فیل در مقابل شاه تنها</p> <p>۲۴ تقابل</p> <p>۲۷ درباره تبعات گشایش‌های نادرست</p> <p>۲۷ غفلت در گسترش</p> <p>۳۰ گسترش زود هنگام وزیر</p> <p>۳۴ عدم توجه به امنیت مهره شاه</p> <p>۳۷ عدم توجه به اهمیت مرکز</p> <p>۴۰ از دست دادن زمان (تمپ)</p> <p>۴۲ حرکت اکراهی (زوگزوانگ)</p> <p>۴۴ آموزش تم‌های تاکتیکی</p> <p>۴۴ تاکتیک چیست؟</p> <p>۴۶ الگوهای ماتی</p> <p>۴۶ الگوی مات در طول خطوط باز (ستون یا عرض)</p>
--	---

به نام خدا

پیشگفتار

بسیار خرسندم که این توفیق الهی نصیبم شد تا بتوانم علیرغم مشغله فراوان کتاب حاضر را به پایان برسانم. سری اول کتاب‌هایم با عنوان آموزش و درسنامه شطرنج، دوره‌های آمادگی با استقبال روبرو شد و در مدت کوتاهی به چاپ چهارم رسید. همین موضوع مشوقی بود برای ادامه کار و اکنون کتاب حاضر در دست شماست.

از ویژگی‌های بارز کتاب بیان ساده و شیوای آن است که سعی در تفهیم مطالب کرده است و در پایان، تمرینات هر فصل به شکل مجزا آورده شده تا خواننده بتواند سطح خود را در هر بخش بسنجد.

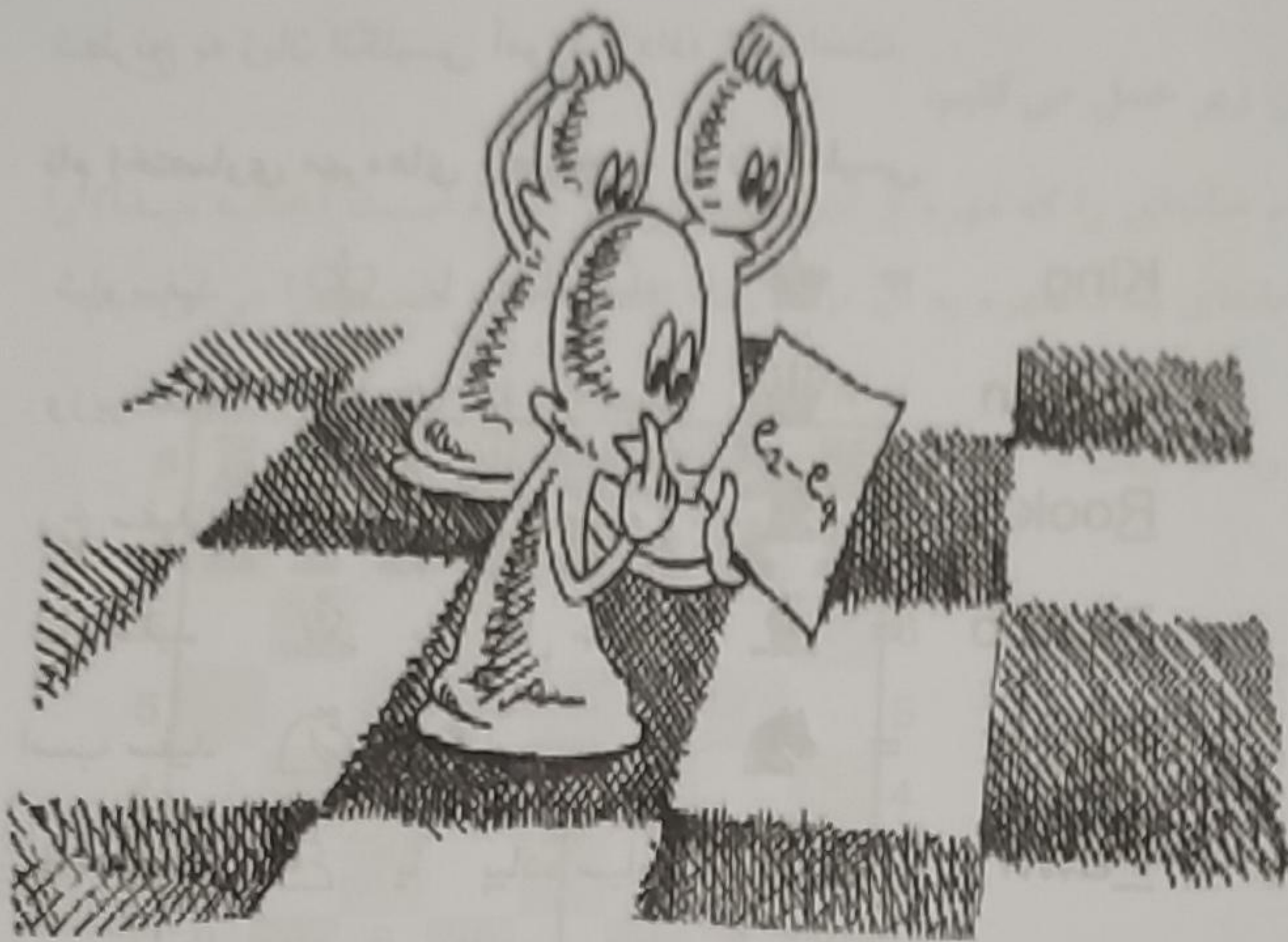
امید آنکه کتاب حاضر رضایت شطرنج‌بازان و مربیان شطرنج را تامین کند.

ضمن پوزش از کاستی‌های احتمالی کتاب، از خوانندگان محترم تقاضا دارم نظرات خود را به اینجانب منتقل کنند تا در چاپ‌های بعدی کتاب آن مطالب را مد نظر قرار دهم.

در پایان از همسر عزیزم که زحمت ویراستاری کتاب را بر عهده داشتند تشکر و قدردانی می‌نمایم و این کتاب را به دوقلوهای نازنینمان آریسا و آویسا تقدیم می‌کنیم.

محمد صباحی

زمستان ۱۳۹۶

شاید تا کنون نگاهی به یک کتاب شطرنج انداخته‌اید و ترکیب‌های عجیب حروف و اعداد شما را به تفکر واداشته است که این کدهای سری چیست؟ خیلی هم عجیب نیست این‌ها ثبت حرکات در شطرنج می‌باشند. پس بیایید باهم آن را یاد بگیریم. برای یادگیری ثبت حرکات در آغاز باید نام خانه‌های صفحه شطرنج را بیاموزیم.

	a	b	c	d	e	f	g	h	
8									8
7									7
6									6
5									5
4									4
3									3
2									2
1									1
	a	b	c	d	e	f	g	h	

www.achmazstore.ir

برای شناخت نام خانه‌ها ابتدا به نام ستون و سپس شماره عرض نگاه می‌کنیم. دیاگرام ۱ طریقه پیدا کردن خانه مورد نظر را نشان می‌دهد. نام ستون «e» و شماره عرض «4» است. نام خانه‌ای که با فلش در دیاگرام نشان داده شده، e4 است. پس برای شناخت خانه‌های صفحه شطرنج ابتدا حروف انگلیسی و سپس عدد انگلیسی را مدنظر قرار می‌دهیم.

	a	b	c	d	e	f	g	h	
8	a8	b8	c8	d8	e8	f8	g8	h8	8
7	a7	b7	c7	d7	e7	f7	g7	h7	7
6	a6	b6	c6	d6	e6	f6	g6	h6	6
5	a5	b5	c5	d5	e5	f5	g5	h5	5
4	a4	b4	c4	d4	e4	f4	g4	h4	4
3	a3	b3	c3	d3	e3	f3	g3	h3	3
2	a2	b2	c2	d2	e2	f2	g2	h2	2
1	a1	b1	c1	d1	e1	f1	g1	h1	1
	a	b	c	d	e	f	g	h	

همان‌طور که در دیاگرام ۲ می‌بینید تمام خانه‌های صفحه شطرنج نام‌گذاری شده است. ستون‌ها با حروف انگلیسی کوچک a, b, c, d, e, f, g, h مشخص شده‌اند و عرض‌ها با اعداد انگلیسی 1 تا 8 شماره‌گذاری شده‌اند. این الگوی حرف و عدد به هر خانه یک نام ثابت می‌دهد. بدین ترتیب هر خانه با نام منحصر به فرد خود نشان داده می‌شود.

بعد از شناخت صفحه شطرنج باید نام اختصاری مهره‌ها را یاد بگیریم. در کتاب حاضر نام اختصاری مهره‌های شطرنج به زبان انگلیسی آموزش داده شده است.

نام اختصاری مهره‌های شطرنج به زبان انگلیسی

<u>K</u> ing	=		یا		شاه سفید یا شاه سیاه
<u>Q</u> ueen	=		یا		وزیر سفید یا وزیر سیاه
<u>R</u> ook	=		یا		رخ سفید یا رخ سیاه
<u>B</u> ishop	=		یا		فیل سفید یا فیل سیاه
<u>K</u> night	=		یا		اسب سفید یا اسب سیاه
<u>P</u> awn	=		یا		پیاده سفید یا پیاده سیاه

برای سهولت در نوشتن فقط نام اولین حرف مهره که زیر آن خط کشیده شده است را می‌نویسیم. در مورد اسب برای اینکه با حرف اول شاه اشتباه نشود، حرف دوم آن را می‌نویسیم.

K	=	شاه
Q	=	وزیر
R	=	رخ
B	=	فیل
N	=	اسب
P	=	پیاده

www.achmazstore.ir

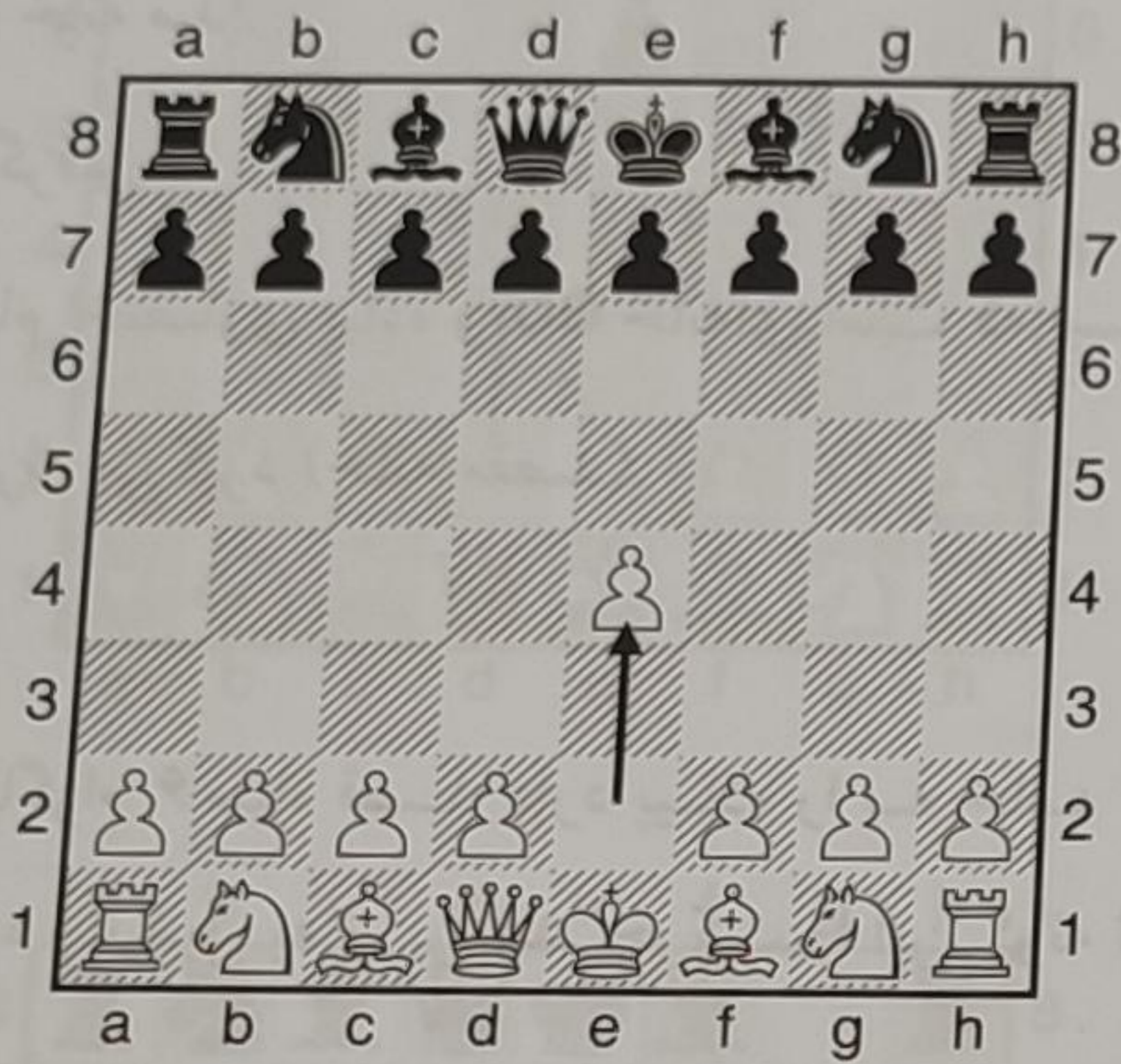
برای آشنایی بیشتر در جدول زیر نام مهره‌های شطرنج به زبان‌های فرانسه، روسی و آلمانی نوشته شده است.

زبان	شاه	وزیر	رخ	فیل	اسب	پیاده
فرانسه	<u>R</u> roi	<u>D</u> dame	<u>T</u> tour	<u>F</u> fou	<u>C</u> cavalier	<u>P</u> pion
روسی	<u>Кр</u> король	<u>Ф</u> ферзь	<u>Л</u> ладья	<u>С</u> слон	<u>К</u> конь	<u>П</u> пешка
آلمانی	<u>K</u> König	<u>D</u> Dame	<u>T</u> Turm	<u>L</u> Läufer	<u>S</u> Springer	<u>B</u> Bauer

ثبت به دو روش انجام می‌شود: ۱. ثبت حرکات به صورت کامل ۲. ثبت حرکات به صورت اختصار

برای ثبت حرکات به صورت کامل به روش زیر عمل می‌کنیم:

۱. علامت اختصاری مهره را می‌نویسیم. ۲. نام خانه‌ای را که مهره از آن مربع حرکت کرده است (خانه مبدأ) را می‌نویسیم. ۳. خط فاصله می‌گذاریم. ۴. نام خانه‌ای را که مهره به آن مربع رفته است (خانه مقصد) را می‌نویسیم.

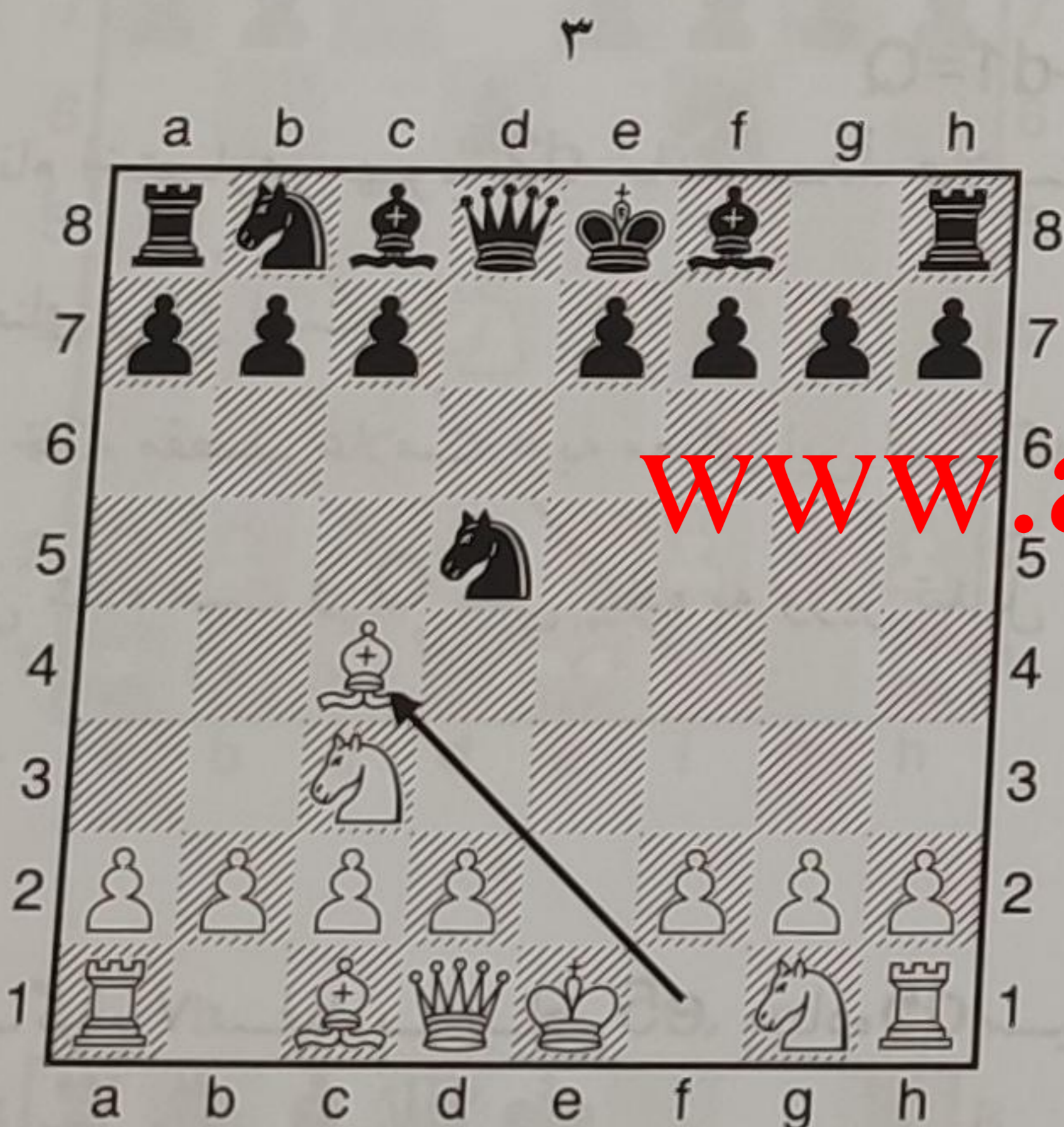
در دیاگرام ۳ سفید پیاده جلوی شاه خود را حرکت داده است. بیاییم این حرکت را ثبت کنیم.

ابتدا علامت اختصاری مهره را می‌نویسیم P سپس خانه مبدأ e2 حالا خط فاصله - و در آخر خانه مقصد را می‌نویسیم e4. طریقه ثبت این حرکت می‌شود:

1.Pe2-e4

در دیاگرام ۴ سفید فیل را حرکت داده است.

ثبت این حرکت به صورت زیر است:

www.achmazstore.ir

خانه f1 خانه مبدأ و خانه c4 خانه مقصد می‌باشد.

توجه داشته باشید که در ثبت حرکات نام مهره‌ها با حروف بزرگ انگلیسی و نام خانه‌ها با حروف کوچک انگلیسی نشان داده می‌شود.

علائم پر کاربرد در ثبت حرکات

اشتباه فاحش ??

قلعه کوچک 0-0

کیش +

پیشنهاد تساوی (=)

قلعه بزرگ 0-0-0

گرفتن (زدن) ×

سفید برنده شده است 1-0

حرکت خوب !

مات #

سیاه برنده شده است 0-1

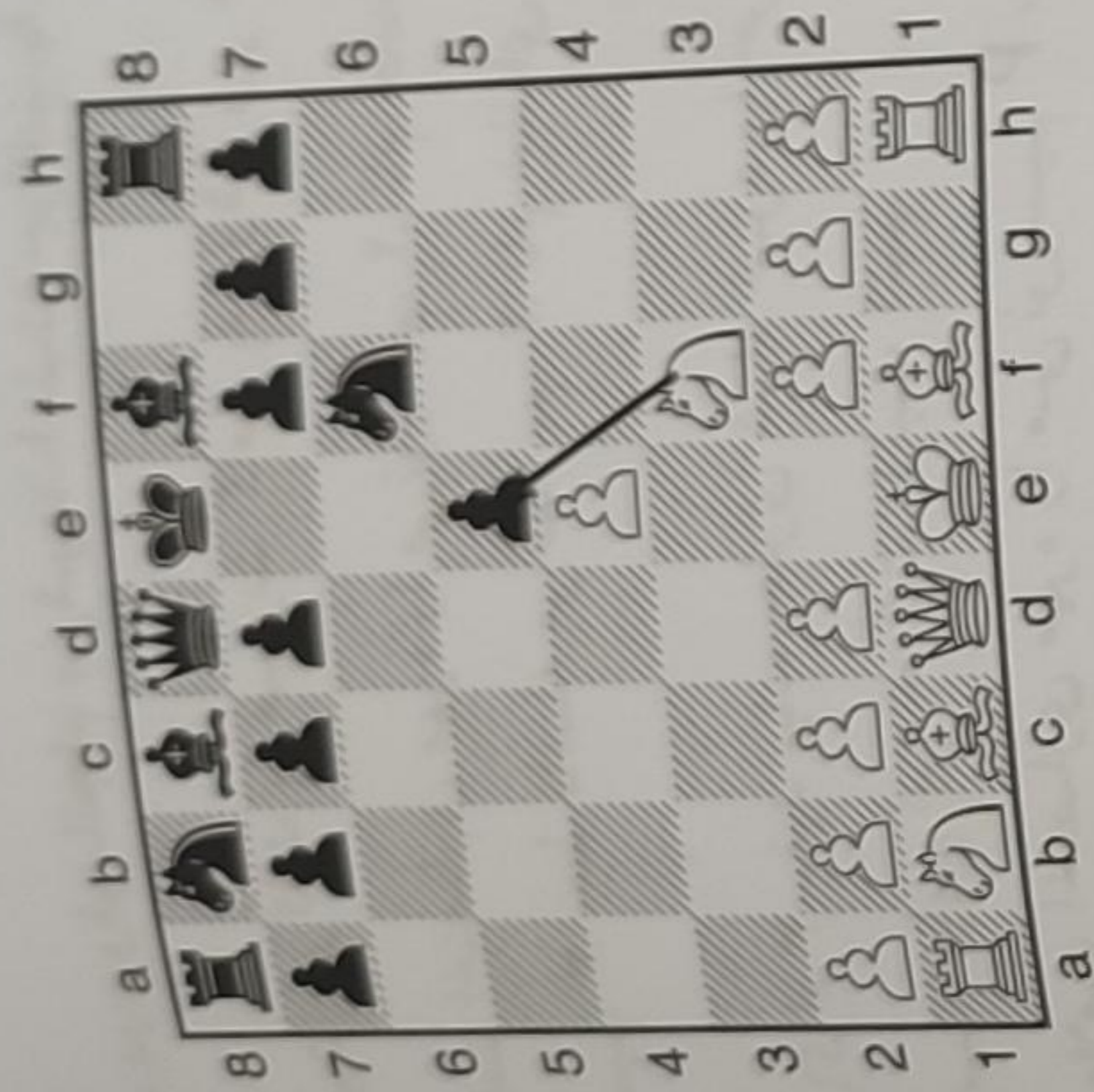
حرکت عالی !!

آن پاسان e.p.

بازی مساوی شده است 1/2-1/2

حرکت بد ?

ارتقای پیاده =

در دیاگرام ۵ اگر سفید با اسب، پیاده مرکزی سیاه را بزود، حرکت سفید را این گونه ثبت می کنیم:

Nf3 x Pe5

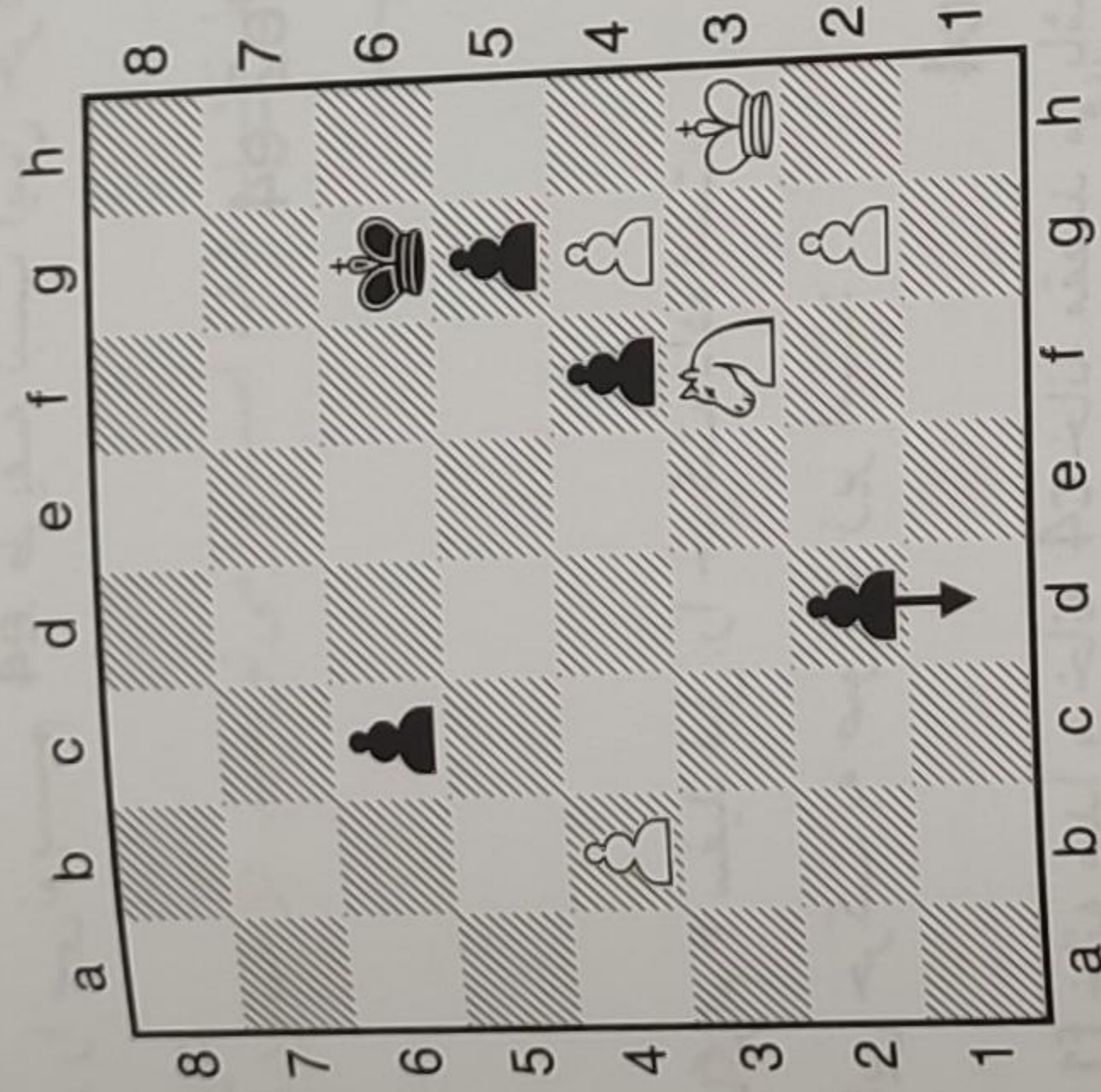
N نام اختصاری مهره.

f3 خانه مبدأ.

X گرفتن.

P نام اختصاری پیاده و e5 خانه‌ای است که اسب در آن قرار می گیرد (خانه مقصد).

۵

در دیاگرام ۶ سیاه قصد دارد پیاده را به خانه آخر رسانده و تبدیل به وزیر کند. حرکت را این گونه ثبت می کنیم:

Pd2-d1=Q

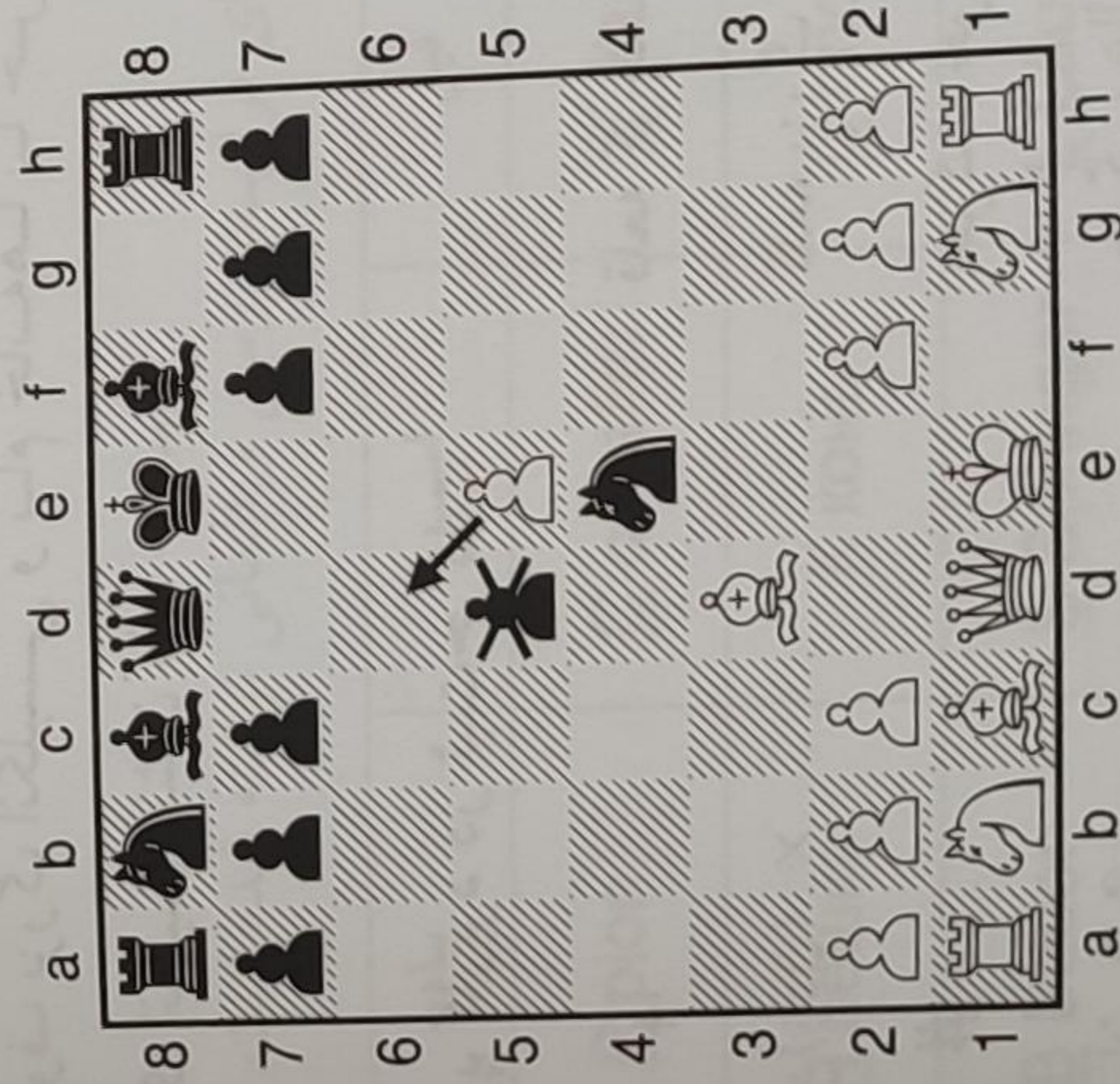
P نام اختصاری مهره. d2 خانه مبدأ. علامت (=) به معنای مقصد. علامت = به معنای این است که پیاده تبدیل شده است و Q یعنی پیاده به وزیر تبدیل شده است.

به معنای رفتن است.

d1 خانه مقصد. علامت = به معنای این است که پیاده

تبدیل شده است و Q یعنی پیاده به وزیر تبدیل شده است.

۶

در دیاگرام ۷ سفید با پیاده e5، پیاده d5 سیاه را آتیاسان کرده است.

حرکت را این گونه ثبت می کنیم:

Pe5xPd6 e.p.

البته نوشتن این همه حروف و اعداد زیاد است و

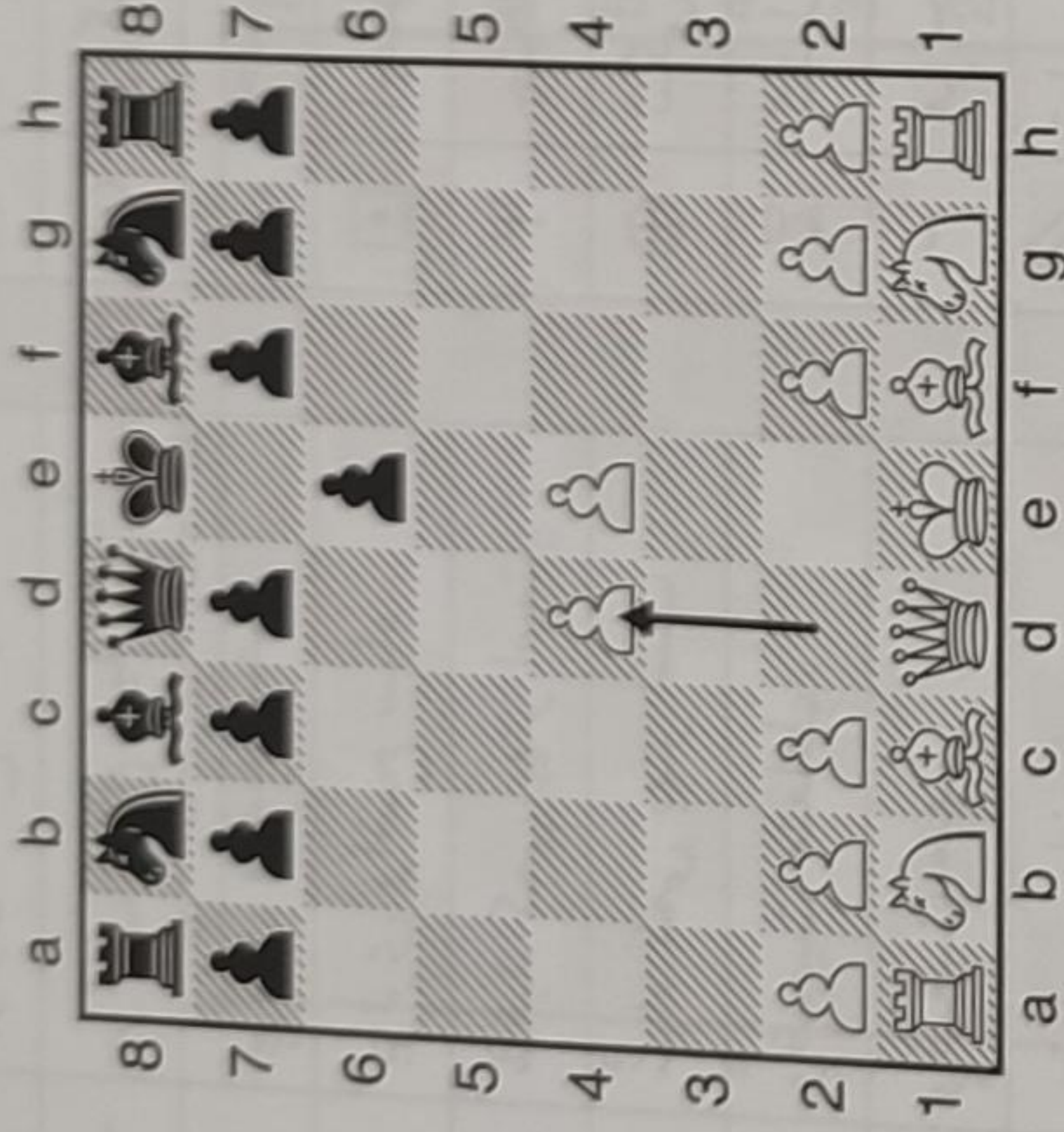
همچنین وقت گیر. برای سهولت در نوشتن، ثبت را به

صورت اختصاری می نویسیم.

v

برای ثبت حرکات به صورت اختصاری به روش زیر عمل می‌کنیم:

۱. نام مهره را می‌نویسیم. البته نام اختصاری پیاده (P) را نمی‌نویسیم. ۲. نام خانه مقصد را می‌نویسیم.

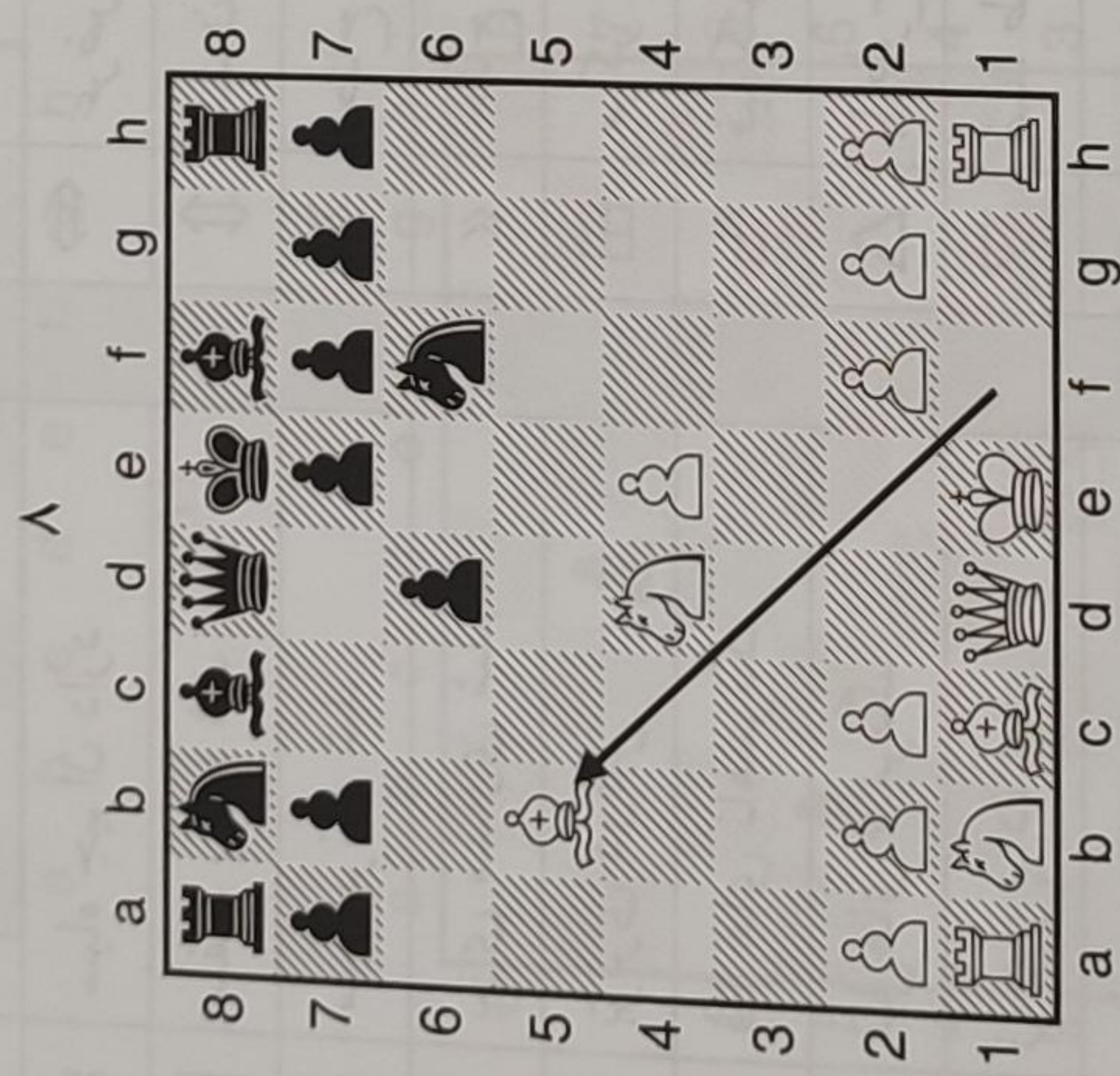
در دیاگرام ۸ ثبت کامل حرکت نشان داده شده سفید بدین گونه ثبت می‌شود:

Pd2-d4

حالت ثبت ذکر شده را به صورت اختصاری می‌نویسیم:

d4

در واقع شما برای ثبت اختصاری فقط کافی است نام اختصاری مهره و نام خانه مقصد را بنویسید.

در دیاگرام ۹ سفید با فیل به شاه سیاه کیش داده‌است.

Bf1-b5+

ثبت کامل حرکت بدین گونه است:

ثبت ذکر شده را به صورت اختصاری می‌نویسیم:

b5+

در مواردی که مقصد دو مهره مشابه خودی یک خانه باشد، ثبت باید به صورت کامل انجام شود. این حالت فقط برای اسب‌ها و رخ‌ها پیش می‌آید.

در دیاگرام ۱۰ هر دو اسب سیاه می‌توانند به خانه d7 بروند پس ثبت حرکت باید به طور کامل انجام شود.

این حرکت را این گونه ثبت می‌کنیم:

6...Nb8-d7

اگر جلوی عدد یک نقطه بود (1.) یعنی سفید حرکت کرده و یا نوبت با سفید است و در صورتی که

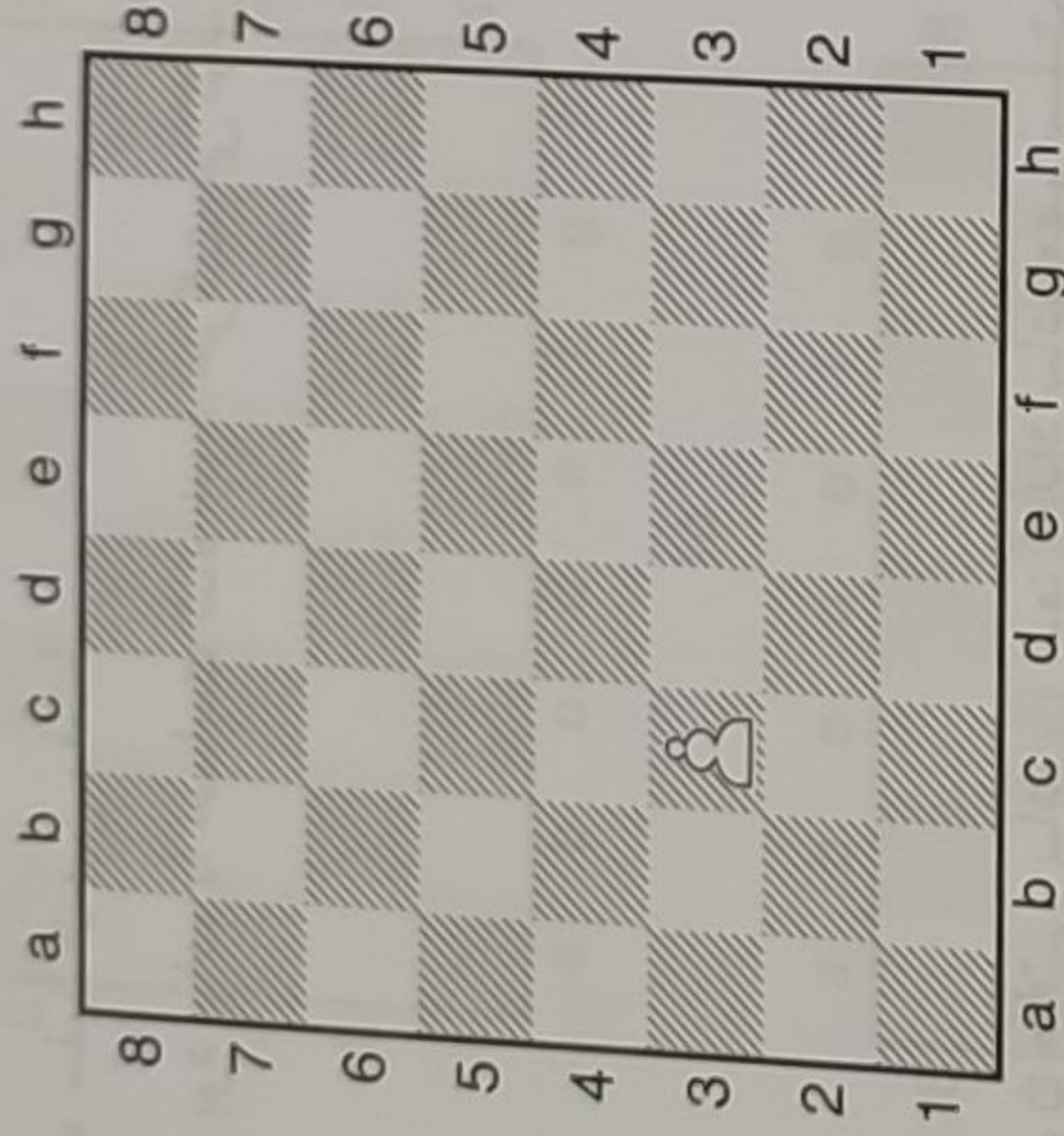
جلوی عددی سه نقطه بود (...1) یعنی سیاه حرکت کرده و یا نوبت با سیاه است.

در کتاب حاضر برای خواندن مطالب به جای نام اختصاری مهره‌ها از نماد مهره‌ها استفاده شده است.

در پایان شما را با علائم و نشانه‌هایی که در کتاب‌ها و دیگر منابع شطرنج وجود دارد آشنا می‌کنیم.

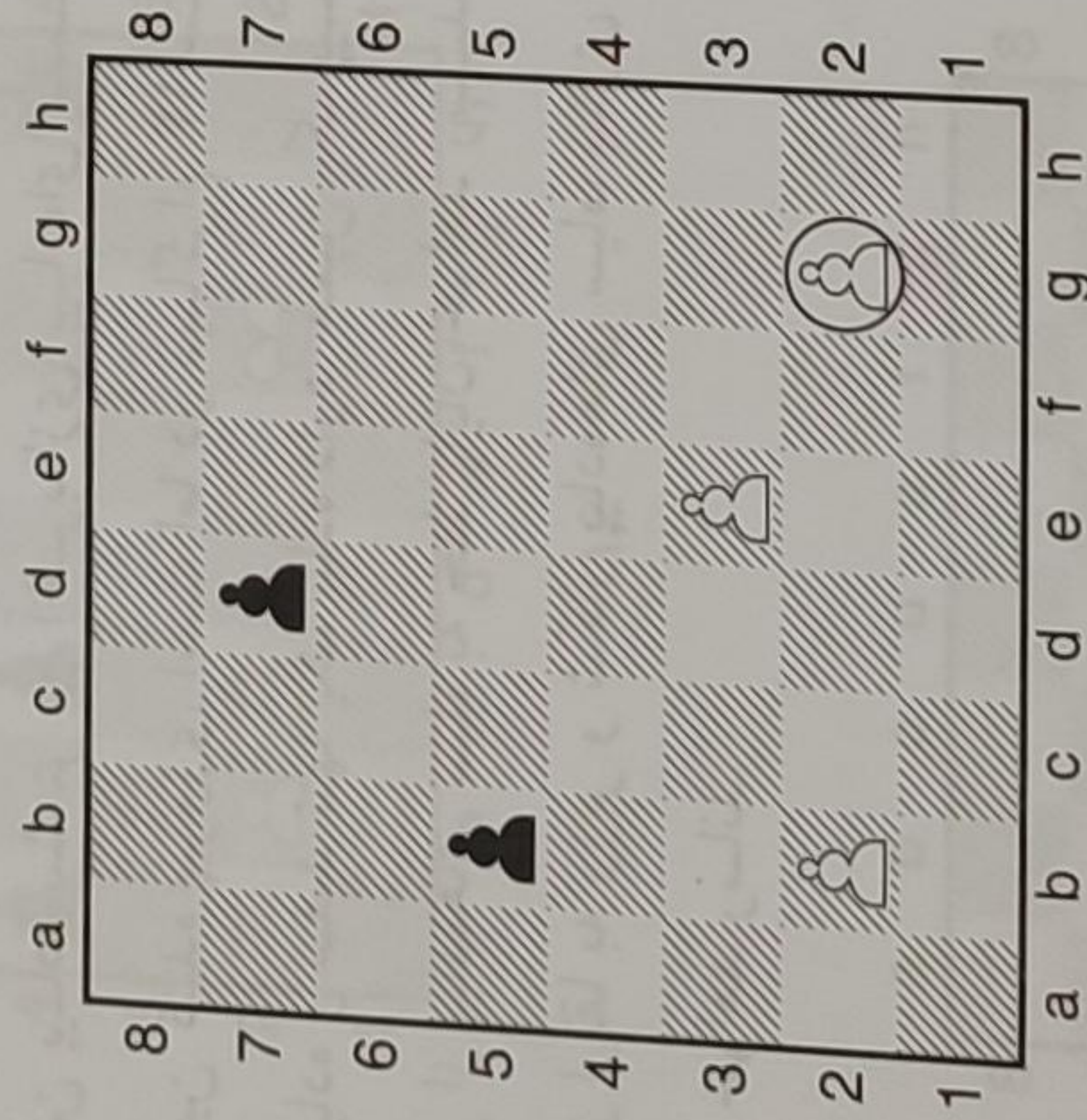
متعلق است	€	↑	ابتکار عمل	برتری قاطع سفید	+
متعلق نیست	∄	⊙	زوگروانگ	برتری قاطع سیاه	-+
مشابه است به	≡	♁	حمله برخاست	برتری واضح سفید	±
متفاوت است از	≠	⊠	آچمزی	برتری واضح سیاه	∓
نوبت حرکت با سفید	○	♣	چنگال	سفید کمی بهتر است	±
نوبت حرکت با سیاه	●	♠	تنگی زمان	سیاه کمی بهتر است	∓
نوبت حرکت با سفید	△	⊞	کنترل زمان	وضعیت متعادل	=
نوبت حرکت با سیاه	▲	~	هر حرکتی	وضعیت مبهم	∞
مسابقه	m	↗	قطر	سفید جبران دارد	∞
مسابقه انتخابی جهان	wm	↔	عرض	سیاه جبران دارد	∞
مسابقات منطقه‌ای	zt	↕	ستون	سفید برنده شد	♠♣
مسابقات بین منطقه‌ای	izt	»	جناح سیاه	سیاه برنده شد	♣♠
مسابقات انتخابی	ct	«	جناح وزیر	بازی مساوی شد	♠♣
مسابقه انتخابی	cm	⊞	مرکز	برتری دوفیل	♠♣
مسابقات قهرمانی	ch	♠♣	فیانتکتو	فیل‌های ناهم‌رنگ	♠♣
اولین دوره مسابقات قهرمانی لیگ	ch(1)	△	با طرح	فیل‌های هم‌رنگ	♠♣
مسابقات قهرمانی جهان	wch	▽	ضد طرح	زنجیر پیاده‌ای	♠♣
مسابقات قهرمانی اروپا	ech	◊	بهرتر است از	پیاده‌های متصل	♠♣
نهایی (فینال)	f	≤	بدتر است از	پیاده‌های منفصل	♠♣
نیمه‌نهایی	sf	N	نوآوری	پیاده‌های دوبل	♠♣
یک چهارم نهایی	qf	□	تنها حرکت	پیاده‌رونده	♠♣
المپاد	ol	♠♣	گامبی	حمله پیاده‌ای	♠♣
مسابقات تیمی	tt	L	با	نقطه ضعف	♠♣
مسابقات آماتوری	jr	┌	بدون	برتری در گسترش	♠♣
بازی مکاتبه‌ای	corr	📖	تئوری	با حمله	→
سیمولتانه	simul	└	آخر بازی	بازی متقابل	↔

پیاده‌ی رونده پیاده‌ای است که در ستون مقابل و ستون‌های کناری خود هیچ پیاده‌ای از حریف وجود نداشته باشد.

۱۱

در دیاگرام ۱۱ پیاده c3 یک پیاده رونده است. زیرا در ستون مقابل (ستون c) و ستون‌های کناری (ستون b و ستون d) هیچ پیاده‌ای از حریف وجود ندارد.

۱۲

تنها پیاده رونده در دیاگرام ۱۲ پیاده g2 می‌باشد. پیاده b2 در مقابل خود پیاده b5 را دارد و پیاده d7 حریف را در ستون کناری خود دارد. همچنین هیچ‌یک از پیاده‌های سیاه رونده نیستند. زیرا پیاده b5 در مقابل خود پیاده b2 و پیاده d7 را در ستون مجاور خود دارد.

www.achmazstore.ir

قدرت پیاده رونده بیشتر در مرحله آخر بازی است که خود را نشان می‌دهد. در این مرحله از بازی باید مراقب پیاده‌های خود باشیم چرا که پیاده‌ها می‌توانند ارتقا یابند. این بدین منظور نیست که در آخر بازی فقط باید پیاده‌ها اهمیت داد زیرا سوار همواره از ارزش بالاتری برخوردار بوده و نقش به‌سزایی در بازی ایفا می‌کند. توجه داشته باشید که پیاده رونده در آخر بازی، نیاز به حمایت شاه خود دارد. به دیاگرام ۱۳ توجه کنید.

www.achmazstore.ir

در راستای انتشار کتاب‌های آموزشی دوره‌های آمادگی و مقدماتی کتاب حاضر با هدف بهبود و گسترش درس‌های شطرنج با تلاش مربی رسمی فدراسیون شطرنج آقای محمد صباحی تدوین شده است.

توجه به نیازهای استاندارد آموزشی شطرنج به گونه‌ای که ساختار یافته باشند از جمله ویژگی‌های کتاب حاضر است.

من در حین تدوین کتاب راهنمایی‌های خود را به ایشان یادآوری کرده‌ام و اکنون برای من بسیار خوشایند است که نظاره‌گر به‌ثمر رسیدن آن‌ها هستم.

این کتاب نه تنها برای علاقه‌مندی که مایل به یادگیری شطرنج به روش علمی هستند، بلکه شیوه آموزشی آن برای مربیان دوره آمادگی نیز مفید است.

برای آقای صباحی در انتشار دومین کتاب از این مجموعه آرزوی موفقیت می‌کنم و انتظار آن دارم تا با تشویق و پی‌گیری شیفتگان شطرنج جلدهای دیگر این مجموعه در آینده نزدیک منتشر شود.

استاد بزرگ شطرنج

مربی فدراسیون جهانی شطرنج

مرتضی محجوب

انتشارات شباهنگ

www.shabahangbook.com

ISBN 978-600-130-158-2

9 786001 301582

برای سفارش و خرید کتاب به سایت
www.achmazstore.ir مراجعه نمایید.

